

HC archief
Wim Laumans

haptonomisch CONTACT

jaargang 1, nr.2, mrt. 1990

Inhoud

Namens de redactie	2
Van de hoofdredacteur	4
Wie weet wat voelen is?	5
Over affectiviteit en effectiviteit	12
Twee hotemetoten naast elkaar	15
In gesprek met.....Mieke de Wolf	18
Aan het werk met seksualiteit	22
Mededelingen	28
Woordenschat	31
Agenda 1990	32
Ingezonden brieven	34
Het hoe en wat van bijdragen aan dit blad	42

Namens de redactie

Op het eerste nummer hebben we veel leuke reacties gehad. Dat heeft ons goed gedaan. Toch hadden we zelf nog wat commentaar op de vormgeving en zoals u misschien ziet, zijn er een aantal dingen veranderd. Een en ander heeft ook te maken met het feit dat dit tijdschrift gekopieerd wordt en dat daardoor de bladspiegel niet op alle bladzijden hetzelfde is. We hebben geprobeerd om de nadelen daarvan zoveel mogelijk te beperken. Natuurlijk zou het er nog mooier uitzien als het gedrukt kon worden, maar daarvoor zijn de financiën nog niet toereikend. Nu zegt u natuurlijk maar het gaat toch om de inhoud. Ja, maar niet alleen. Van een blad dat u graag leest, vindt u de vormgeving waarschijnlijk ook mooi.

Deze keer hebben we weer een aantal interessante onderwerpen voor u. *Wie weet wat voelen is*, een intrigerende vraag die *Els de Graaf* ons stelt. In haar artikel pleit zij voor een goede verslaglegging van haptonomische begeleidingen. *Mia van Luttervelt* beschouwt in haar filosofische rubriek de begrippen *affectiviteit en effectiviteit*. In vervolg op het verslag van de avonden over seksualiteit vindt u deze keer het verslag van de workshop die deze serie afsloot. *Ton Bergman* heeft voor u over de avond *haptotherapie* geschreven, zodat u nog eens kunt nagaan wat er gezegd is. Misschien is dit voor u aanleiding om alsnog te reageren met vragen of uw mening over haptotherapie. Michiel Reinders geeft een korte terugblik op het afscheid van Willem Pollmann als rector van de Academie te Doorn.

Nieuw in deze uitgave is de rubriek *In gesprek met...*, waarin deze keer de nieuwe rector van de Academie te Doorn, *Mieke de Wolf* aan het woord is. Twee van onze redacteurs, Michiel en Ton, bezochten haar. Rest nog het cursiefje, dat over spraakverwarringen (?) gaat.

Achterin vindt u een aanmeldingsformulier voor nieuwe leden en een mutatieformulier voor wijzigingen. Wilt u daar alstublieft gebruik van maken, want het zou toch jammer zijn als u dit tijdschrift niet meer zou ontvangen. Ook belangstellenden kunnen lid worden van de vereniging, alleen hebben zij geen stemrecht. Instellingen zoals de bibliotheek, diverse

opleidingen of het Riagg kunnen geen lid worden maar wel een abonnement nemen op dit tijdschrift. (zie colofon) Op aanvraag kunnen wij hen een present exemplaar toesturen.

Als u momenteel (nog) in een oefengroep zit, moet u vooral de oproep lezen achterin. Misschien kunnen we via dit blad mensen samenbrengen die graag in een oefengroep willen. Het zou ook leuk zijn om eens iets te kunnen schrijven over het wel en wee van zo'n oefengroep. Natuurlijk kunt u ook uw eigen verhaal vertellen over uw oefengroep, dat kan anderen weer inspireren.

Welke rubriek u wellicht zult missen is 'namens het bestuur'. Eigenlijk vinden wij dat jammer. Heeft het bestuur zo weinig te vertellen? Wij stellen voor dat ieder bestuurslid bij toerbeurt iets schrijft voor Haptonomisch Contact en dat op de bestuursvergadering doorneemt met elkaar. Dus gewoon een vast agendapunt eens in de drie maanden!

Tot besluit willen wij vragen of er onder de leden van de vereniging (of aanverwanten) iemand is die strips kan tekenen. Het zou leuk zijn om een eigen strip of cartoon te hebben in dit blad. Natuurlijk hoeft dat niet gratis te gebeuren.

Veel leesplezier toegewenst.

Van de hoofdredacteur

Het heeft in een driemaandelijks tijdschrift niet zo veel zin om op de actualiteit in te gaan, als we die in dagen tellen. Wanneer we echter naar verschijnselen kijken, die naar het zich laat aanzien, een blijvende verandering inhouden en die onze maatschappij en dus ons leven beïnvloeden, dan kan zelfs ik me veroorloven daar commentaar op te geven.

In de nadagen van het vorig jaar — door velen historisch geduid als het einde der tachtiger jaren — vielen er muren weg, die tientallen jaren scheiding teweeg gebracht hadden. Niet alleen letterlijk werd een Muur afgebroken, ook de tweedeling tussen theoriegetrouwen en dissidenten lijkt te worden opgeheven.

Wanneer de Kerstromantiek en het hulpverleningssyndroom van het 'Westen' geluwd zullen zijn, zal duidelijk worden, dat wat door gewone mensen op gang werd gezet, ook door gewone mensen voltooid moet worden.

Zoals het nu nog prematuur is de waarde van de tachtiger jaren te beoordelen en aan de negentiger jaren te beginnen, al was het alleen maar omdat de nodige distantie ontbreekt, zo kan nog niemand nu reeds beoordelen wat er precies aan waardevolvs gebeurd is in het 'Oosten' en welke invloed dat zal hebben op het 'Westen'.

Maar het is dus mogelijk een muur af te breken en verschillen te accepteren. Het is dus mogelijk van onderaf een omwenteling te beginnen en — helaas met grote offers — een verandering te bewerkstelligen. We hebben gezien hoe sommigen de wijsheid hadden zich wat terug te trekken, ondanks de luide roep van het volk. Het deed aan hun waarde niet af, het voegt zelfs toe. Maar dat doet gebleken wijsheid immer.

Die wijsheid en die revolutie wens ik ons ook binnen de haptonomie toe. Wellicht moet het ook van onderaf beginnen. Van harte hoop ik dat het zonder offers kan. Echter zonder wijsheid kan het niet.

Van Bernard Lievegoed leerde ik ooit, dat je eerst met de tegenstander mee moet reizen om echt te weten waarin deze je tegenstaat.

Ik wens ons allen een Goede Reis.

Wie weet wat voelen is?

Els de Graaf

Els de Graaf is fysiotherapeute en orthopedagoge. Ze is als fysiotherapeute werkzaam in een revalidatiecentrum en houdt zich sinds 1980 praktisch en theoretisch bezig met de haptonomie. ■

Fysiotherapeuten weten vast wat voelen is

Fysiotherapeuten maken in de uitoefening van hun beroep veelvuldig gebruik van hun gevoel. Zij voelen de dikte, hardheid of zachtheid van spieren. Zij schatten op hun gevoel de kracht van bepaalde spiergroepen. Zij vragen hun patiënten waar ze pijn voelen. Zij voelen weerstand als ze een stijve schouder los proberen te maken.

Andere fysiotherapeuten zijn meer bedreven in het aanvoelen van de mate van spasticiteit van patiënten met neurologische ziektebeelden. Ze kunnen op hun gevoel de juiste hoeveelheid steun geven als ze met zo'n patiënt lopen. Ze voelen aan de manier van staan van een bijvoorbeeld gedeeltelijk verlamde patiënt, of hij in staat zal zijn een paar stappen te doen. Ze praten met hun patiënten over hoe beugels en prothesen aanvoelen. Ze worden geconfronteerd met de wonderlijke gevolgen van uitval van gevoel. Er zijn ook fysiotherapeuten die in hun behandelruimten veel praten over gevoelens en emoties. Zij behandelen lichamelijke klachten, die volgens de verwijzende huisarts 'psychisch' zijn.

Fysiotherapeuten maken gebruik van verschillende manieren en vormen om te voelen. Ze maken gebruik van de tastzin, van het diepe houdings- en bewegingsgevoel, van hun gevoeligheid voor druk en gewicht en van informatie over pijn, temperatuur, druk en emoties via hun patiënten.

Psychologen weten ook wat voelen is

In hun werk praten ze veel over gevoelens met hun patiënten of cliënten. Ze praten over verdriet en angsten van vroeger en nu. Over gevoelens die

niet gevoeld worden of over blokkades en fixaties. Over emoties die het dagelijks functioneren van mensen onmogelijk maken. Over onbewuste drijfveren en wensen, die de motor blijken te zijn van allerlei gedragingen.

Sommige psychologen maken gebruik van hun eigen gevoelens als therapeutisch middel. Andere psychologen proberen hun gevoelens juist voor zichzelf te houden om het therapeutisch proces niet te verstoren.

Er zijn zelfs psychologen die niet zo geïnteresseerd zijn in gevoelens, maar meer in menselijk gedrag. Ook zij hebben echter te maken met gevoelens, want hun cliënten zoeken hulp, uit bijvoorbeeld een gevoel van onmacht of onvrede.

Haptonomen¹⁾ weten wat voelen is

Sommige 'haptonomen' weten wat de tastzin is. De ontwikkeling van de tastzin in al haar aspecten is de basis van de haptonomie. De tastzin staat model voor andere zintuigen en deze andere zintuigen zijn specialisaties van de tastzin. De tastzin heeft verschillende kwaliteiten. Zo bestaat er de functionele, de emotionele en de existentiële kwaliteit van de tastzin. Verder is de tastzin een ontmoetingszin en speelt een grote rol in de tactiele communicatie. Een goede ontwikkeling van de tastzin is de basis van de ontwikkeling van een harmonisch gevoelsleven. (Pollmann-Wardenier, 1986)

Andere 'haptonomen' weten wat de oertast is. De oertast is de basiszin en bevindt zich aan de oorsprong van alle leven. De oertast is een primordiale perceptieve levenszin en heeft verschillende hoedanigheden. Zo zijn de onderscheidende, waarderende, ordenende en intentioneel strevende hoedanigheden te onderkennen. De hapsis (in haar oorspronkelijke betekenis: tast, gevoel, gevoelsbeleving, tact.) is het bewustzijn van gevoel en vormt de basis van het gevoelsleven. (Veldman, 1988)²⁾

Ook hebben 'haptonomen' het over emotie, over affectiviteit en apperceptie, over voelen, aanraken en doorvoelen, over uitbreiden en terugnemen,

¹⁾ Ik ben me ervan bewust dat de term haptonoom niet door iedereen gewaardeerd wordt. Ik heb omwille van de leesbaarheid van de tekst en omdat de term ingeburgerd begint te raken toch voor het gebruik ervan gekozen.

²⁾ 1988 is een schatting. Het jaar van uitgave is in het boek niet te vinden.

over bevestigen en ontkennen, over de goede aanraking en (ver)objectiverende aanrakingen.

Eigenlijk kun je niet spreken over 'de' haptonomie. Er bestaan verschillende opvattingen naast elkaar. Toch zijn er ook duidelijke overeenkomsten. Zo gaat een belangrijk gedeelte van de haptonomische theorie(en) over tasten en/of de tastzin.

Tasten is in het dagelijkse spraakgebruik echter een beperkter begrip dan voelen. Daarbij vindt de haptonomie niet alle vormen van tasten interessant. In de haptonomie wordt een onderscheid gemaakt tussen het rationeel gestuurde, analyserende tasten en het tasten waar persoonlijke betrokkenheid of emotionaliteit een rol spelen. Het objectiverende of analyserende tasten wordt buiten de haptonomie geplaatst. Veldman (1988, blz. 218) plaatst het woord tastzin in de betekenis van zintuiglijk orgaan buiten de haptonomie. Deze maatregelen houden een beperking in van wat de haptonomie over tasten wil weten.

Aan de andere kant vinden er ook uitbreidingen plaats. De haptonomie vat het begrip tasten namelijk veel ruimer op dan in de 'gewone' spreektaal gebruikelijk is. Ten eerste wordt de tast(zin) beschouwd als de basis van alle zintuigen. Ten tweede wordt de tast(zin) in direct verband gebracht met emoties. Zo bestrijkt de tast(zin) een gebied dat ongeveer even breed is als dat van de term voelen. De haptonomie kan waarschijnlijk net zo goed over voelen spreken als over tasten.

Het gebruik van de term voelen heeft bovendien een aantal praktische voordelen. Ten eerste is voelen een woord uit de gewone spreektaal. De term voelen is bij wijze van spreken direct gebruiksklaar voor de concrete behandelsituatie. De ontwikkeling van een 'haptonomisch' jargon kan zo tot het noodzakelijke beperkt worden en de haptonomische hulpverlener hoeft zich minder bezig te houden met terugvertalingen vanuit het haptonomisch tastbegrip naar de dagelijkse praktijk. Ten tweede heeft de term voelen een bredere betekenis dan de term tasten. Voelen heeft ook betekenis binnen andere wetenschappen of onderzoeksgebieden. Dat kan van pas komen als de haptonomie kennis wil verzamelen over voelen en dat lijkt zo te zijn. Het ziet er zelfs naar uit dat de haptonomie *alles* over voelen wil weten. De haptonomie is tenslotte de wetenschap of de leer van het gevoel in de breedste betekenis van het woord.

Nu wordt de plaats van de haptonomie wel gedacht tussen de fysiotherapie en de psychologie in. We zouden dus kunnen denken dat de haptonomie alle kennis over voelen van fysiotherapeuten en psychologen bij elkaar zou kunnen optellen. Stukjes kennis van de fysiotherapeut, gecombineerd met stukjes kennis uit de psychologie, vormen samen de grote legpuzzel van het gevoel.

Waar bij deze oplossing eigenlijk van uitgegaan wordt, is de veronderstelling dat kennis 'aan elkaar past'. Stukjes kennis zijn zo gezien allemaal afkomstig uit dezelfde legpuzzel. Deze stukjes zijn soms wel moeilijk te vinden, maar uiteindelijk zijn ze grijpbaar en inpasbaar. Is dat wel zo? Laten we eens kijken naar de aard van de kennis van de fysiotherapeut.

De kennis die fysiotherapeuten hebben over voelen is heel divers. Spasticiteit voelen is bijvoorbeeld iets anders dan aanvoelen hoeveel steun een patiënt nodig heeft bij het lopen. Je kunt dus eigenlijk niet spreken van 'de' kennis van 'de' fysiotherapeut.

Daarnaast is deze kennis 'ervaringskennis'. Ze wordt vooral opgedaan in de praktijk, door de individuele fysiotherapeut en is persoonsgebonden. Er wordt in deze praktijksituaties niet of nauwelijks over gesproken, laat staan dat erover geschreven wordt. Als een fysiotherapeut een bepaald verschijnsel gevoeld heeft, kent en herkent hij dit specifieke gevoel daarna altijd en gemakkelijk. Het is dus niet nodig om erover te praten. Voor de fysiotherapeut is voelen een soort onderzoeksinstrument. In het voelen zelf is hij nauwelijks geïnteresseerd.

De kennis van de fysiotherapeut over voelen is niet gestold of gegoten in tastbare (puzzel)stukjes. De kennis van de fysiotherapeuten zit bij wijze van spreken 'in' hun lichamen verstopt en is niet op te pakken en naast andere stukjes kennis te leggen.

Hoe zit dat met een erkende 'echte' wetenschap als de psychologie? De kennis van psychologen lijkt op het eerste gezicht grijpbaar en duidelijk vastgelegd. Psychologen maken gebruik van kennis over gevoelens die opgeschreven is. Over deze kennis is nagedacht; er wordt over gesproken. Deze kennis is veel algemener dan die van fysiotherapeuten. Bovendien is deze kennis gegoten in grijpbare stukjes theorie. Helaas blijkt bij nadere beschouwing de kennis van de psychologen ook nog behoorlijk onoverzichtelijk te zijn. Je kunt nauwelijks spreken van 'de' psychologie. Er zijn verschillende psychologieën. Ze vullen elkaar bovendien lang niet altijd aan. Vaak zijn ze het grondig met elkaar oneens. Zo voeren ze verwoede

discussies over het belang van het doorwerken van het verleden of over de noodzaak te blijven bij het hier en nu. De één verwijt de ander oppervlakkigheid en de ander de één ineffectieve diepgravendheid. Sommige psychologieën worden verweten te veel gericht te zijn op het individu en dus blind te zijn voor de maatschappelijke problematiek van hun cliënten.

Het blijkt dus dat 'het' stukje kennis over voelen van 'de' fysiotherapeut niet bestaat. Dat wat allerlei fysiotherapeuten weten over voelen, bestaat uit verschillende stukjes. Daarbij komt dat deze stukjes ongrijpbaar zijn en ook is niet duidelijk of ze aan elkaar passen, elkaar overlappen of afkomstig zijn uit totaal verschillende puzzels.

Voor de kennis van psychologen over voelen geldt ongeveer hetzelfde. Ook binnen deze wetenschap bestaan tegenstrijdigheden, overlappingen en verschillende referentiekaders. Bovendien kun je, wat hun aangrijpingspunt voor therapie betreft, stellen dat kennis van fysiotherapeuten en kennis van psychologen (om binnen de beeldspraak van de puzzel te blijven) uit verschillende puzzel*fabrieken* afkomstig zijn. Hier komt namelijk het lichaam/geest probleem om de hoek kijken. Dit probleem is letterlijk al eeuwen oud en ook al zijn er talloze oplossingen voor bedacht, 'de' oplossing bestaat ook hier niet.³⁾

Het is, denk ik, duidelijk dat het idee van het bij elkaar optellen van kennis over voelen, om *zo alles* over voelen te weten te komen, te simpel is. Kennis⁴⁾ over voelen is niet netjes verdeeld, maar loopt door elkaar, over elkaar, sluit nu en dan aan en sluit elkaar nu en dan uit.

Het is, volgens mij, ook onmogelijk om *het wezenlijke* van het voelen te ontdekken of om *de waarheid* te vinden. Iedereen weet wat voelen is, maar iedereen weet wat anders. De kennis die fysiotherapeuten, psychologen en haptonomen hebben over voelen is onvoorstelbaar gevarieerd en de kennis kan binnen hun eigen gebied (of puzzel) tegelijkertijd *waar* zijn.

3)

Een voorbeeld. Volgens Rorty (een pragmatist) is de intuïtie dat er verschil bestaat tussen fysische en mentale verschijnselen niet meer dan de bekwaamheid om een bepaald filosofisch jargon te gebruiken. (Draaisma, 1989)

4)

Eigenlijk zou ik hier willen spreken van kennis*sen*.

Een voorbeeld. Ik neem aan dat iedereen het volgende verschijnsel kent: een kind komt huilend naar zijn moeder. Deze plakt een pleister op de wond en direct daarna gaat het kind vrolijk verder met spelen.

Is de pijn nu ten gevolge van de pleister verdwenen? Hiervoor zijn (minstens) drie verklaringen te vinden met behulp van kennis over voelen.

Ten eerste de verklaring vanuit de fysiotherapeutische hoek. De pleister prikkelt receptoren rondom de wond en hierdoor wordt de activiteit van de pijnreceptoren geremd. De pijn wordt dus minder gevoeld.

De tweede verklaring bedient zich van psychologische kennis over voelen. Het kind is zo trots op zijn pleister dat het belang van de pijn in het niet valt. Het kind voelt daarom geen pijn meer.

De derde verklaring is van een haptonoom. Door de aanraking van de moeder wordt het kind uitgenodigd haar te voelen door de pijn heen. Het kind wil namelijk getroost worden. Het contact met de omgeving is via zijn moeder weer hersteld en het kind kan weer verder met zijn spel.

Allerdrie de verklaringen kunnen tegelijkertijd waar zijn, maar de verklaringen zijn *niet* onderling uitwisselbaar en of ze bij elkaar op te tellen zijn is bij dit voorbeeld een verwarrende vraag.

De hierboven geschetste situatie lijkt misschien uitzichtloos voor de haptonoom die wil weten wat voelen is. Dat is echter alleen zo als hij vast wil houden aan de eis *alles of het* wezenlijke over voelen te moeten weten.

Deze eis lijkt mij onnodig en zelfs belemmerend voor haptonomische hulpverleners en de haptonomische theorie(en). De haptonomie hoeft niet alles over voelen te weten. Ook hoeft ze niet op zoek naar dat *ene* wezenlijke kenmerk van voelen. De haptonomie is namelijk in de eerste plaats praktijkgericht. De haptonomie moet dus op zoek naar het soort kennis dat past bij de vraag die een bepaalde praktische behandelsituatie stelt. Je zou ook kunnen zeggen dat de haptonomie op zoek moet gaan naar verschillende 'wezenlijkheden'.

De haptonomie heeft als voordeel dat ze bijna rechtstreeks toegang heeft tot een bron van vele soorten kennis over voelen. De haptonomische ideeën worden namelijk toegepast in concrete behandelsituaties. In deze behandelsituaties wordt daadwerkelijk gevoeld, aangeraakt, worden gevoelens geuit en wordt er over gevoel gesproken. Allerlei praktische ervaringen, voorbeelden, moeilijkheden, oplossingen en uitspraken met

betrekking tot voelen zijn hier dus aanwezig. De haptonomie kan zich, vanuit die praktische behandelingsituaties toeleggen op het beschrijven van concrete behandelingen.

Het analyseren van gevalsbeschrijvingen kan theoretische inzichten verschaffen, die een grote praktische waarde hebben. Ze gaan namelijk over diezelfde praktijk. Bovendien bieden gevalsbeschrijvingen plaats aan de enorme gevarieerdheid van de praktijk.

Hier ligt een belangrijke aanzet voor de ontwikkeling van theoretische inzichten die aansluiten bij de praktijk en die bovendien voldoende ruim zijn om plaats te bieden aan veel verschillende soorten kennis over voelen. De laatste is *wel* noodzakelijk voor de haptonomie en zeker voor de haptonomische hulpverlener. Het lijkt mij dat deze veel verschillen moet kennen en voelen om al die verschillende mensen die bij hem komen te kunnen aanvoelen.

Geraadpleegde literatuur:

Draaisma, D. en Vries, R. de (red). *Lichaam en geest in psychologie en geneeskunde: waarneming, geheugen, motivatie, placebo's, anorexia nervosa*, Amsterdam, 1989.

Graaf, E.G. de. Haptonomie, tasten of voelen? *Doctoraalscriptie orthopedagogiek*, Rijksuniversiteit Groningen, 1987.

Mol, A. Lieshout, P. van. *Ziek is het woord niet: medicalisering, normalisering en de veranderende taal van huisartsgeneeskunde en de geestelijke gezondheidszorg, 1945-1985*, Nijmegen, 1989.

Pollmann-Wardenier, W. Dijkhuis, J.J. Troost, T. *Verkenningen in de haptonomie*. Utrecht, 1986.

Veldman, F. *Haptonomie: Wetenschap van de affectiviteit*. Utrecht, 1988(?)

Over affectiviteit en effectiviteit

Mia F.W. van Luttervelt

'Niet langer kunnen wij tevreden zijn met een leven waarin het hart beweegredenen heeft die het verstand niet kent. Ons hart moet de wereld van het verstand kennen en het verstand moet geleid worden door een bezielde hart.'

Bruno Bettelheim (1965) (1)

Sinds jaar en dag staat binnen de haptonomie de affectiviteit op gespannen voet met wat genoemd wordt de effectiviteit. Dat is niet zo verwonderlijk. Wij leven in een wereld waarin zakelijke en succesvolle die-harders neerkijken op sjofele en navelstarende softies, waar simpele bloemenkinderen gruwen van vuil-uitstotende techneuten. Het onderlinge wantrouwen is gigantisch.

Frans Veldman spreekt in *Haptonomie, wetenschap van de affectiviteit* (1989) over de despotische macht van een verrationaliseerde effectiviteitswereld. (p.6). Het begrip effectiviteit, dat grofweg met verstandsdenken kan worden aangeduid, heeft bij hem een uitgesproken negatieve lading. Affectiviteit, de wereld van het gevoel, is voor Veldman vooral de cultuur van de tederheid. Anna Terruwe, een psychiater, die met haar vele boekjes jarenlang voorkomt op de boekenlijst van de alfa-opleiding haptonomie, is evenmin erg te spreken over effectiviteit. In haar boekje *Affectiviteit, effectiviteit, breekpunt van menselijk leven* (1988) hanteert zij het begrip effectiviteit als de geïsoleerde nuttigheidsstreving. (p.24). Affectiviteit is voor haar 'het vermogen, dat de mens bezit om zowel ontvankelijk te zijn voor waarden als ook daardoor bewogen te kunnen worden.' (p.14). Ook Huib de Haes van Dorsser stelt in zijn sociaal-psychologische doctoraalscriptie *Van effectiviteit naar affectiviteit in de hulpverlening* (1979) de haptonomische affectiviteit tegenover de reguliere effectiviteit in de hulpverlening.

Vooral in het genoemde boekje van Terruwe worden affectiviteit en effectiviteit als onderscheiden en aan elkaar vijandige krachten beschouwd. Bij alle auteurs wordt het begrip 'bevestiging', zoals bekend en van essentieel belang binnen de haptonomie, gekoppeld aan affectiviteit in een proces van waarde-overdracht (positief) en het begrip 'macht' aan effectiviteit in een proces van indoctrinatie (negatief). Affectiviteit komt hiermee in een gunstig daglicht te staan en effectiviteit krijgt een kwade reuk. Ik acht deze visie onvolledig.

Goed-bedoelde, maar door sommigen als ' knullig ' omschreven affectiviteit kan desastreuze gevolgen hebben, terwijl koel-berekende effectiviteit zeer zeker zijn waarde en nut-voor-het-algemeen heeft. Uitsluitend leven vanuit affectiviteit kan betekenen: in liefde sterven van honger. Uitsluitend leven vanuit effectiviteit kan betekenen: eenzaam en vervreemd verkeren temidden van materiële overvloed. De voorbeelden kunnen wij overal om ons heen zien. Waar iemand voor kiest lijkt een kwestie van voorkeuren, kennis en mogelijkheden.

Van oudsher verkeerden mensen in de wereld van de effectiviteit, van hebben en kunnen: vuur maken, huizen bouwen, jagen, land bebouwen. Wie dat goed deed, overleefde, had macht en was een waardevol mens. Wie faalde, verhongerde en stierf. En zo had ieder zijn plaats.

Even zo oud is de wereld van de affectiviteit, van Zijn en weet-hebben-van-Zijn: kinderen werden gekoesterd en vriendschapsbanden gesmeed. Wie dat goed deed, was geliefd in zijn gemeenschap en een waardevol mens. Wie tekort schoot werd uitgestoten. Evenzo had ieder zijn plaats.

In mijn visie zijn affectiviteit en effectiviteit complementaire grootheden, zoals mes en vork. Beide hebben zij hun eigen feiten, regels en waarden en tezamen zijn zij meer dan de som der delen. Bevestiging én ontkenning horen bij de wereld van de affectiviteit. Macht én onmacht horen bij de wereld van de effectiviteit. Met alle aspecten moet een mens in zijn leven leren omgaan. Zij spelen altijd en overal een rol, ook in de wereld van de haptonomie. Ook daar vinden we de geliefden en de machtigen, de onmacht en de uitstoting.

Al waarnemend en ervarend tussen de polen van affectiviteit en effectiviteit wordt menselijk leven gecreëerd en worden waarden beproefd. Zo wordt het raakvlak tussen affectiviteit en effectiviteit ook niet langer breekpunt van menselijk leven, zoals bij Terruwe, maar ontmoetingspunt, waar voortdurend integratie kan plaatsvinden.

Een ontmoeting kan iemands leven veranderen, kan maken en breken, is groeipunt, breekpunt, stiltepunt. In de ontmoeting met zichzelf, de ander(en), de wereld maakt de mens zelf zijn keuzes, creëert zijn waarden, baant zijn weg in macht/onmacht en bevestiging/ontkenning.

Binnen haptonomische opvoeding en onderwijs, in begeleiding en therapie vindt waarde-overdracht plaats. Wij bedoelen daarin een goed te zijn voor de ander en wij mogen hopen, dat de ander een goed is voor ons. Dat dat vaak niet het geval is, is voor ons allen dagelijkse werkelijkheid. De probleemgebieden zijn telkens opnieuw gebrek aan bevestiging of zelfs ontkenning, macht en onmacht, en onenigheid over feiten en waarden. Wie beslist wat gedaan en/of gelaten behoort te worden? Wie doet aan kwaliteitsbewaking? Het is mijns inziens van groot belang voor de haptonomie haar feiten en waarden te onderzoeken in relatie tot affectiviteit én effectiviteit, omdat ze weliswaar onderscheiden, maar nooit volledig gescheiden voorkomen.

Met een variatie op de woorden van de grote filosoof Immanuel Kant zou ik willen zeggen:

*Effectiviteit zonder affectiviteit is leeg.
Affectiviteit zonder effectiviteit is blind.*

Effectiviteit bouwt het nest, waarin affectiviteit zijn woonplaats vindt. Wie geen woonplaats vindt, bouwt ook geen nest en vertrekt.....

Literatuur:

1. Bruno Bettelheim, *Massificatie en zelfbehoud*, Utrecht 1965, p.8, alleen nog verkrijgbaar als Penguin Book onder de titel: *The informed heart*, London 1986. Het gaat over de psychologische gevolgen van het leven onder extreme angst en terreur.
2. Huib de Haes van Dorsser, *Van effectiviteit naar affectiviteit in de hulpverlening*, Nijmegen 1979.
3. Dr. Anna A.A. Terruwe, *Affectiviteit, effectiviteit, breekpunt van menselijk leven*, Lochem 1988.
4. Frans Veldman, *Haptonomie, wetenschap van de affectiviteit*, Utrecht 1989.

Twee hotemetoten naast elkaar

Ton Bergman

Ton Bergman is fysiotherapeut en volgde zijn haptonomische scholing in Nijmegen en Overasselt. Hij is werkzaam in een maatschap voor fysiotherapie en haptonomie te Arnhem ■

Verslag van de conferentieavond over haptotherapie van 14 september 1989.

Het was niet eenvoudig om een verslag te maken, want echt helder was de avond niet. Twee sprekers, Mieke de Wolf, rector van de Academie te Doorn en Annejan van Minnen, directeur van het instituut voor Toegepaste Haptonomie te Berg en Dal, waren uitgenodigd om vanuit hun optiek te vertellen wat Haptotherapie is. In het gedeelte voor de pauze werd door beiden nogal wat terrein bebakend en geclaimd. Van Minnen legde uit waarom hij zo kritisch geworden was en waaruit die kritiek bestond: haptonomen weten in het algemeen niet wat ze doen en verschuilen zich achter kreten en onduidelijk taalgebruik.

De Wolf, die net als van Minnen de ervaring had dat ze in aanvang te hoge verwachtingen had, stelde dat haptotherapie een vanzelfsprekend verlopend woordloos gesprek is, waarbij het vooral gaat om ruimte geven. De nadering, die heel dichtbij mag zijn, geschiedt uit een diep respect voor al wat leeft. Haptotherapie biedt de mogelijkheid om ruimte te maken.

Van Minnen gaat nog door met zijn kritiek en stelt dat het benadrukken van de tast, het reguleren van de tast hem belemmert en hij veel liever spreekt over het in beweging zetten van het leven, door de aanraking. Beide sprekers kruisen de degens omtrent begrippen als woordloos gesprek, oeverloos praten, diepe stiltes. Ze zijn het erover eens dat voor haptonomisch geschoolden allerlei termen wel duidelijk zijn, maar voor buitenstaanders zijn die nogal ondoorzichtig. De zaal raakt (gedeeltelijk)

onrustig van dit 'gehakketak' wat door van Minnen benoemd wordt als terrein verkennen en afbakening. "Het is al heel bijzonder dat we hier als twee hotemetoten in de opleiding weer naast elkaar zitten".

Later op de avond blijken beiden drie criteria te hebben om serieus genomen te worden. Het gaat dan over de acceptatie van de haptotherapie door de buitenwereld. Ten eerste jezelf serieus nemen, ten tweede je werk serieus nemen en ten derde de ander serieus nemen. Voor van Minnen hoort daar een kundige schriftelijke rapportage bij. De Wolf rapporteert liever mondeling, omdat een schriftelijke rapportage een eigen leven kan gaan lijden.

Van Minnen heeft de ervaring dat gemakzucht een grote drijfveer is bij mensen (hij beperkt zich dan al niet meer tot het al dan niet schriftelijk vastleggen) en dat mensen snel iets overnemen van opleiders. Hij vreest dat gemakzucht bij de opleider besmettend werkt. Het heeft opnieuw te maken met de ander en jezelf serieus nemen.

Langzaam blijken sprekers het op veel terreinen eens te zijn. Ze constateren dat met tevredenheid en delen mee een afspraak voor een gesprek met elkaar te zullen maken.

Voor van Minnen is zijn manier van werken er niet een van 'ziek zijn naar beter worden, van pijn naar geen pijn', maar meer van 'wat is de realiteit van het leven, wat betekent pijn, verdriet, ziek zijn'. Hij ziet de therapie als een natuurlijk proces waarin geen plaats is voor tastregulatie (drieluik) en belasten en toetsen. De Wolf stelt dat mensen hun gevoel soms zo hebben moeten 'uitstuffen' dat aanblijven en uitnodigen het enige is wat je kunt doen. Van Minnen vindt dat juist het drieluik verhindert zeer persoonlijk 'van ziel tot ziel' met de ander bezig te zijn.

Over belasten zegt van Minnen dat je dat niet kunt scholen, want als het leven zelf belastend wordt, is hem gebleken, kun je het geleerde niet toepassen. De Wolf zegt het drieluik nog wel te scholen als opstapje maar ook het belasten nu anders te scholen op BVT-dagen. Van Minnen stelt dat mensen het meeste leren als je ze niet iets wilt leren. Beiden zijn het erover eens dat je gevoel(ens) niet bewust kunt oproepen. Besluiten om iemand met respect uit verwondering tegemoet te treden, dat lukt niet. Gevoelens zijn er altijd al. Dat moet je uitgangspunt zijn.

Op een vraag uit de zaal antwoordt de Wolf dat het drieluik voor haar een leerstuk voor cursisten is. In de therapie is het een mogelijkheid tot

bewustmaken, maar daar stopt het ook. Het is niet uitsluitend tonusregulatie. Er gebeurt meer en daar ga je mee verder. Opleiden is nodig om tenminste jezelf te leren kennen. In de praktijk van de therapie is het vooral je eigen persoonlijkheid die je inbrengt, soms ondanks het drie-luik.

Van Minnen vindt haptotherapeut een beroep. Het beroep moet afgebakend worden om duidelijkheid te scheppen. Het is niet beperkend om af te bakenen. De Wolf is het daarmee eens maar aarzelt nog, omdat er nog zo weinig duidelijkheid is over haptotherapie. Zij wil wel afbakenen, maar in de toekomst. Uiteindelijk zijn beiden van mening dat afbakenen moet, omdat er opgeleid wordt.

Tot zover dit verslag.

Wat was nu het boeiende van deze avond? Voor mij was het dat onder andere: van Minnen voelt niet zo voor het woordloze gesprek, de Wolf is daar 'vooralsnog verrukt' van. Logisch dus dat van Minnen meer aan het woord was dan de Wolf. Als je goed luisterde hoorde je natuurlijk beiden, maar je moest dan ook de stiltes horen. Hoewel beide sprekers benadrukten dat ze het vaak eens waren en dat ze een tweegesprek zouden gaan voeren, is het eigenlijk wel goed te constateren dat verschillende opvattingen binnen de haptonomie mogelijk lijken te worden. De avond ging niet zo zeer over de inhoud van de haptotherapie als wel over het verschil en de overeenkomst van twee opvattingen daarover.

Ieder die er was zal zelf zijn keuzes moeten maken. In het vorige nummer van Haptonomisch contact hebt u kunnen lezen hoe verschillend dat kan uitpakken. De tijd van 'aan de voeten van de meester zitten' lijkt dus definitief voorbij in de haptonomie. En dat is groei en dus winst.

In gesprek met.....Mieke de Wolf

Ton bergman en Michiel Reinders

Een lichte kamer, een bureau met weinig papieren, een zitje en grote ramen met uitzicht op het bos. We spreken met Mieke de Wolf in de Academie voor Haptonomie en Kinesionomie te Doorn. We feliciteren haar met haar benoeming tot rector van de Academie te Doorn.

Hoe bevalt dat?

Het is een heel ander bestaan. Ik kom uit een maatschap voor fysiotherapie op haptonomische basis en ben jaren praktijkhoudster geweest. Nu zit ik in een grote zwarte stoel achter een bureau met uitzicht op het bos, dat wel, maar toch, zittend. Het is een heel ander bestaan. Dat is wel wennen geweest. Het is anders denken en vooral inwerken in het management. De inhoudelijke dingen, daar kan ik nog maar gedeeltelijk wat aan doen. Vroeger als stafdocent kwamen de cursussen op de eerste plaats. Toch vind ik het leuk en heb er meer plezier in dan ik dacht. Toen ze mij vroegen heb ik tegengestribbeld, ik hoefde niet zo nodig. Nu zit ik drie dagen in de week hier.

Wat doe je de andere dagen?

Ik ben de maatschap uitgegaan en ben een praktijk voor mijzelf begonnen, gewoon thuis voor anderhalve dag en een halve dag in een kinderdhuis.

Dat is een heleboel werk?

Ja, maar ook het boeiende. Ik heb gezegd: ik wil het contact met de praktijk perse niet kwijtraken, anders weet je niet meer waar je over praat. Aan de andere kant is het op de academie ook zo dat daar eigenlijk iedere dag iemand zou moeten zijn die van alles af weet. Ik heb daarbij veel steun van de secretaris van de academie, maar toch... Ik hoop een groot deel van het management, van het runnen van de academie te kunnen delegeren, want

mijn grootste belangstelling ligt toch bij de inhoudelijke zaken: hoe zit de cursus in elkaar, is het wel waar wat we ze leren, dat soort zaken.

Hoe is de verhouding met andere opleidingen?

Zoals je weet hebben Annejan (van Minnen, red.) en ik op die conferentie-avond een afspraak gemaakt voor een gesprek en we hebben nu wat contact. Dat zal nog wel verder uitgebouwd moeten worden, want ik denk dat we van elkaar kunnen leren. Met de opleiding van Frans Veldman Jr. zou zo'n zelfde contact moeten komen, maar ik aarzel nog. Toen ik hier net zat, dacht ik, dat is het eerste wat ik moet doen. Maar dan hoor je weer wat en je leest wat. Misschien moet het zo gaan, maar aan de andere kant zijn het de mensen die ons geïnspireerd hebben en alle eer daarvoor.

Drukt de last van het verleden niet te zwaar?

Ja, dat kwam in dat gesprek met Annejan ook naar voren. Ik heb persoonlijk niets tegen hem. Hij was indertijd een van mijn betere docenten. Maar er is wel ongelofelijk veel gebeurd tussen mensen. We zijn daardoor ook erg veel mensen kwijt geraakt. Misschien moeten wel anderen dan wij het gesprek gaan voeren en gaan uitwisselen wat we aan goeds te bieden hebben.

Worden dan de verschillen in tijdsduur van de opleidingen ook duidelijk? Bij de Academie (te Doorn) is het bijna 8 jaar en bij Annejan drie.

Ja, als je haptotherapeut wil worden, duurt dat bij ons 10 jaar. Ik weet nog niet hoe dat bij Annejan zo snel kan. Je kunt het niet vergelijken met een universitaire opleiding. Wij zijn geen dagopleiding en krijgen geen subsidie. Ikzelf heb een bèta-opleiding gedaan die ook steeds langer werd. Er kwam ook een paar keer een jaar bij. Dat hebben we nu van het begin af aan wel duidelijk en helder gesteld. Het duurt zolang en er komt een stagetijd bij.

Wat zijn je beleidsvoornemens?

Sommige heb ik wel, maar nog niet uitgewerkt. Ik weet wel wat ik wil en met welke mensen. Maar dat moet nog uitkristalliseren. Er staan allerlei potjes op het vuur wat betreft het wetenschappelijk onderzoek. Het geld ontbreekt om alles aan te vatten of af te ronden. Maar bijvoorbeeld via een fellowship (een ruilsysteem: voor een opleiding een wetenschappelijke tegenprestatie) komt er een serie colleges en een publikatie aan. Maar dat zijn allemaal mensen die met taal werken. De haptonomie is niet zo 'talig', er zou met video en rond groepswork meer van de grond moeten komen. Dat zou ik graag willen.

In de psychotherapie werken ze met de methode van interviews, dat zijn ook onderzoeken.

Ja daar is aan gewerkt. Professor Hermans uit Nijmegen heeft de over heel de wereld erkende methode van zelfonderzoek¹⁾ ontwikkeld en samen met Jan Dijkhuis en mijn broer is bij het ministerie een onderzoek aangevraagd. Goed onderbouwd, een half jaar aan het dossier gewerkt...en dan wordt het afgewezen omdat niet duidelijk is welke beroepsgroep ervan zal profiteren. Terwijl het een prachtige methode is. Ik ben er heel enthousiast over. Je hebt geen controlegroep nodig en de significanties zijn er toch uit te halen.

Die beroepsgroepen, hoe zit het met het beroep haptotherapeut?

Nou dat is nog een hele kluit. Er is nog geen register van haptotherapeuten. Dat is heel anders dan een lijstje bij de telefoon. Je moet dan ook bepalen wie zich kwalificeren en een duidelijke beroepsomschrijving hebben. Bij een register geef je de mensen een nummer. Wel de eerste is en blijft Frans Veldman Sr. ongetwijfeld en dan schrijf ik: "Frans, je staat nummer één in het register" en dan komt er een dikke brief. Maar we moeten eraan beginnen, ook al zie ik er tegen op. Als we er een apart beroep van willen maken, dan zullen we dat zelf moeten oproepen. Een haptotherapeut verschilt van de fysiotherapeut en de psychotherapeut in zoverre dat er goede aanrakingskwaliteiten moeten zijn. Je moet kunnen werken met lijfelijkheid en bekend zijn met de pathologie. Ook moet je weet hebben van alle psychische processen. Je mag best je gezonde verstand gebruiken, maar je moet ook heel wat lettertjes gevreten hebben. En (met nadruk) je moet toetsen bij andere disciplines. Ook als je je intuïtie laat meespelen. Dat kan heel goed zijn, maar je moet constant checken. Net zo goed als je niet bang moet zijn voor intervisie en supervisie. Dat moet er komen en als er een register komt, komt er ook iets van tucht en klachtrecht. Ik weet nog niet hoe, maar het moet er wel komen.

Even iets heel anders, er wordt zo weinig gepubliceerd; gaat de Academie daar wat aan doen?

Ik ben zelf niet zo'n schrijver. Ik weet dat Willem (Pollmann, red.) het van plan was tijdens haar rectoraat. Het is er nauwelijks van gekomen. Ik hoop dat het nu komt, nu ze meer tijd heeft. Behalve het moeilijke boek van

1) *Het Verdeelde Gemoed*, over de grondmotieven in ons dagelijks leven.

Prof. H.J.M. Hermans. Uitg. H. Nelissen b.v. Baarn
ISBN 9024405262

Veldman en het boek van Troost is er recent niet zoveel. Het dateert allemaal van ongeveer '75. Er liggen wel toezeggingen voor geschreven. Het moet toch mogelijk zijn het eenvoudig te zeggen, maar om het echt goed te verwoorden, zodat het niet te ontoegankelijk is en ook niet tekort doet, lastig hoor. Er ligt hier een schat aan materiaal in de scripties. Daar zouden we ook wat mee kunnen doen. Vroeger zijn er een paar gepubliceerd in Haptonomisch Perspectief. We missen de personeelskracht ervoor. Misschien volgend jaar (1990, red.) Er zijn wel contacten geweest met de mensen uit de psychomotore therapie, die publiceren wel. Maar dat werken met modellen, ik heb er mijn bedenkingen over. Haptonomie is kleinschaliger, het gaat om mensen, geen modellen. De methode van Hermans, die is zo fijngevoelig, daar registreer je hele subtiele persoonlijke veranderingen mee. Dat is toch een andere golfengete dan waar de psychomotore mensen opzitten. Maar nogmaals, publiceren moet wel.

Hoe is de relatie met de Vereniging voor Haptonomie?

Goed, dacht ik. Leden van het bestuur willen met ons komen praten. Ik hoop dan dat de goede harmonie zal blijken. Ik heb me een beetje verkeken op de functie van die vereniging. Ik had gedacht dat de registratie wel via de vereniging zou kunnen lopen, maar ze hebben gekozen voor een andere vorm, geen belangenvereniging. Ik vind dat wel jammer, want de maatschappij vraagt erom. Nu komen alle klachten bij mij en ik doe er wel wat mee, ik behandel dat heel serieus, maar het is eigenlijk niet de taak van een opleidingsinstituut. Ik snap wel dat men bang is voor een 'société close' en de voorkeur geeft aan een 'société ouverte', maar men wil weten wie goed werkt en wie niet. Die duidelijkheid moet er komen, anders zijn we er over tien jaar niet meer. Als werker in het veld wil je je brood verdienen, het is tenslotte een vak.

Maar Frans ziet het als een gegeven dat je in werk en in je persoonlijk leven toepast.

Ja, dus dat wordt een eindeloze discussie. Ik zou best weer eens met Frans over die societés willen praten. De vereniging, want daar hadden we het over, werd in het begin wel 'bemand' door mensen van de Academie. Die situatie is er niet meer, er is meer afstand en dat is goed. Overigens heb ik binnenkort een gesprek met het bestuur van de vereniging, op hun verzoek.

Het is inmiddels donker geworden, het uitzicht op het bos is verdwenen. We bedanken Mieke voor het gesprek en nemen afscheid.

Aan het werk met seksualiteit

Ingrid Ram,
Olaf Goldenbeld
en Marian Nijman-Hijink

Dit is het verslag van de workshop seksualiteit van 4 november 1989.

s'Morgens om 10.00 uur begonnen we in de grote zaal van de Academie te Doorn en maakten kennis met de toneelgroep Steil uit Amsterdam. Deze groep speelt gewoonlijk op scholen en voor hulpverleners. Ze spelen situaties rond een thema en betrekken de toeschouwers daarbij, zowel door ze zelf mee te laten spelen alsmede door er achteraf over te praten. Het thema voor vanmorgen was incest. Het stuk dat ze voor ons speelden ging over Tamal.

Tamal is een meisje van ongeveer 11 jaar. Haar vader voelt zich alleen en zoekt troost bij haar en verwacht steeds meer. Hij streelt haar lichaam en gaat steeds verder zonder op te merken dat Tamal het niet prettig vindt. Als vader mag hij toch wel wat warmte verwachten van zijn dochter? Maar het gaat verder dan alleen warmte geven. Ze mag er met niemand over praten, dat laat hij haar beloven. Als hij bemerkt dat ze dat toch heeft gedaan, en wel tegenover een tante, dan maakt hij haar belachelijk tegenover de tante en de moeder. Niemand gelooft Tamal en zij komt steeds meer alleen te staan. Ook haar moeder is haar niet tot steun; als Tamal laat blijken 's avonds liever niet alleen met haar vader thuis te willen blijven, wuift haar moeder dit weg.

Daarna werd met de groep wat opwarmingsoefeningen gedaan, want zoals van te voren was aangekondigd, moesten wij actief meedoen. Opgewarmd en wel keken we naar het tweede stukje, dat zich afspeelde op school.

De schoolarts kwam bij de meester langs om aan te kondigen dat er de volgende week een schoolonderzoek zou zijn. Als hij nog bijzonderheden had te melden over zijn leerlingen moest hij dat even op papier zetten voor haar. Nou die had hij

wel. Tamal was er één van. Hij vond haar de laatste tijd wat afwezig en ze had bijna nooit zin in gymnastiek.

In de volgende scene zag je de schoolarts met haar assistente die van de meester een lokaal toegewezen kregen om hun onderzoek te doen. Er volgden wat testen en een gesprek met zowel de assistente als de schoolarts. Tamal gedroeg zich zeer op de vlakte, gaf onduidelijke antwoorden en zat er bangelijk weggedoken bij. Hieraan werd weinig aandacht besteed en juist toen de assistente wat verder kwam met het gesprek, gaf de schoolarts aan klaar te zijn voor Tamal.

Toen waren wij aan de beurt. De bedoeling was dat dit laatste stukje opnieuw gespeeld zou worden en dat wij, toeschouwers, stop zouden roepen als we dachten iets te kunnen veranderen aan de situatie. Alleen de rol van de schoolarts mocht worden overgenomen. Als iemand uit de zaal dan weer stop riep, dan mocht diegene verder spelen. Dit was geen eenvoudige opgave. Tamal speelde dit heel echt, door geen strobreed van haar rol af te wijken. (hetgeen vanuit Tamal heel invoelbaar was) Velen probeerden om Tamal aan de praat te krijgen over haar thuissituatie, hetgeen ontaarde in onnatuurlijke gesprekken, waarin aan Tamal getrokken werd, maar waardoor zij zich eigenlijk steeds meer afsloot en terugtrok.

In een nagesprek, bleek ook dat Tamal zich niet gezien voelde. De spelers van de groep vertelden ons dat het een veel voorkomend probleem bij hulpverleners is, dat als ze het gevoel hebben dat ze 'beet' hebben, vergeten contact te houden. Nou, daar horen wij haptonomen ook bij! Ook bleek hoe moeilijk het is om een verhaal over incest op tafel te krijgen in zo'n korte tijd. Een van de toeschouwers had op het eind ook nog de moeder van Tamal erbij gehaald, terwijl hij kort ervoor tegen Tamal gezegd had, dat alles wat in deze ruimte gezegd werd, vertrouwelijk was. Dat soort tegenstrijdigheden kun je in zo'n situatie niet permitteren.

Dit bleek een goede manier om met dit probleem bezig te zijn. Het leverde veel vragen op en ook, doordat Tamal haar rol zo goed speelde was het mogelijk om informatie terug te krijgen hoe je als 'hulpverlener' overkomt in zo'n situatie.

Tussen de middag was er een overheerlijke verzorgde lunch. Grote salades, kaasjes, gevulde eieren en tomaten en allerlei heerlijk sappen zorgen voor een genoeglijk samenzijn.

Voor het middagprogramma gingen we in groepen uiteen. Naast de workshop over eigen sexualiteitsbeleving gegeven door mensen van het centrum voor intuïtieve ontwikkeling kon je gaan oerdansen met Anneke Witterans, een dynamische meditatie doen met Eva Huisingh of een videoband bekijken. Hieronder volgen enkele ervaringen vanuit de verschillende onderdelen.

De workshop: eigen beleving van de sexualiteit.

We begonnen met vrij dansen, zodat je kon wennen aan de ruimte en aan elkaar. Daarna deden we allerlei oefeningen: met je voeten naast elkaar, recht onder je schouders, de grond voelen. Fantaseren dat er uit je onderlijf een lange draad kwam die je verbond met de grond en verder met de aarde en nog verder met het middelpunt van de aarde. Die draad gaf je een kleur, een kleur die je mooi vond. Zo stond je daarna goed geaard en stevig op de grond. Vervolgens met je armen omhoog, met platte voeten op de grond springen en uhh roepen. Je krijgt dan het gevoel dat je heel stevig bent. Daarna deden we nog wat bekkenoefeningen. Die draad, die je nog steeds verbond met de aarde diende als middelpunt en daarom heen draaide je je bekken, afwisselend linksom en rechtsom, waarbij je je onderlijf heel ontspannen moest houden. Na deze oefeningen deden we een visualisatie oefening. Lekker zittend op de grond, met je ogen dicht, stelde je je voor dat je het woord sexualiteit opschreef. Je zette het woord dan voor je neer en bekeek het. Wat voor handschrift had je het gegeven? Was het groot of klein geschreven? Was het in kleur? Dan pakte je een borsteltje en poetste het schoon van eventueel stof dat erop zat van je ouders, of grootouders of van wie dan ook. Dan moest je bedenken welke kleur voor jou bij sensualiteit hoorde en met die kleur schilderde je dan jouw woord, sexualiteit. Toen moest je een symbool bedenken dan voor jou paste bij jouw sexualiteit. Dat symbool en dat woord moesten dan versmelten met elkaar en dat nam je in jezelf op, op een voor jouw sensuele plaats in je lichaam.

Ik vind dit persoonlijk een speelse manier om te voelen hoe het met jezelf en je sexualiteit gesteld is. Tijdens de oefeningen en de visualisatie gaat er van alles door je heen. Ook kom je je eigen weerstanden tegen. Een goede opbouw van de oefeningen is belangrijk, zoals later bleek uit verhalen van een andere groep waar dat niet goed gebeurde was. Het zal niet voor iedereen even gemakkelijk zijn geweest om mee te gaan in deze oefeningen, maar dan kun je je nog altijd afvragen waar dat aan ligt. Ook dat geeft

inzicht in jezelf. We besloten het geheel met het uitwisselen van ervaringen.

De video: Yes-feeling, no-feeling

De video ging over hoe in het onderwijs ergens in Amerika, kinderen bekend worden gemaakt met hun rechten en gevoelens ten aanzien van hun eigen lijf. In een aantal bijeenkomsten werd kinderen geleerd om goed te reageren op (on)gewenste aanrakingen. Ze werden gevraagd naar situaties die een ja-gevoel gaven en situaties die een nee-gevoel oproepen. Samen met de onderwijzers werden situaties nagespeeld en spelenderwijs naar oplossingen gezocht. Eerst werd uitgelegd wat handtastelijkheden zijn en wat seksueel misbruik is. Daarna werd gespeeld dat iemand dat was overkomen en wat je dan daarmee kon doen. De boodschap was, zoeken naar iemand die je kunt vertrouwen en er met die persoon over praten. Als het bij de eerste niet lukt, doorzoeken. Het is belangrijk om erover te praten, want jij hebt gelijk. Zo werd de geheimzinnigheid rond aanraking en handtastelijkheden doorbroken.

Aan kinderen wordt ook altijd verteld dat je van een vreemde niets mag aannemen, maar er wordt zelden bij verteld waarom niet. Deze onderwijzers stelden het zo: als een vreemde je iets vraagt, vraag je altijd eerst af, roept deze persoon een ja- of een nee-gevoel op. Is het een nee-gevoel, dan moet je meteen weggaan. Ook moet je altijd zorgen dat iemand, je ouders of de burens weten waar je bent als je met een vreemde meegaat. Ik denk dat je op deze manier kinderen weerbaarder maakt en allerlei dingen uit de taboesfeer haalt, zeker als dat op school gebeurt.

Oerdansen

Ik had ooit een stukje over oerdansen op video gezien en was zeer benieuwd hoe het zou zijn. Het woord oerdansen deed me voornamelijk denken aan een stel inboorlingen die rondspringend en stampend in een kring staan dansen.

We werden ontvangen door een stralende Anneke, gekleed in een lange wijde rok met een strak truitje. Toen we ons allemaal verzameld hadden werden we een beetje monsterend bekeken; de kleding van de dames was niet goed. We liepen bijna allemaal in een lange broek en als vrouw moet je eigenlijk een wijde rok aan, want dan beweeg je je veel vrijer en vrouwelijker. Bovendien waren we veel te warm gekleed. Maar we hadden niets anders bij ons dus dan maar zo. Ze vertelde ons ook nog dat we kwamen om te oerdansen, maar dat ze ons echt niet kon laten oerdansen. De moed

zakte me toen een beetje in de schoenen. Gelukkig legde ze verder uit wat we dan gingen doen.

Om echt te kunnen oerdansen heb je een aantal lessen nodig om alles wat je in de loop van je 'dansopvoeding' hebt geleerd, af te leren. Dan pas kun je ervaren wat oerdansen inhoudt. "Ik kan jullie alleen maar kennis laten maken met een paar aspecten van het oerdansen", aldus Anneke. We gingen in een kring staan om eerst de goede houding aan te leren nemen. Oerdansen doe je vanuit je basis en die moet je eerst goed voelen. Ze deed een beweging voor waarbij we ons al het ware via een schroefbeweging de grond in moesten draaien. Het leek heel gemakkelijk, maar ik merkte dat het behoorlijk ingewikkeld was. Het was komisch om te zien hoe we ons met z'n allen stonden uit te sloven. De muziek werd aangezet en dat maakte het een stuk gemakkelijker. Anneke liep rond en gaf ons aanwijzingen. Het viel me op dat ze ons op een deskundige en invoelende manier instructies gaf die ons echt stimuleerden. Even daarna begon ze bepaalde, volkomen onbekende klanken te zingen en nodigde ons uit daaraan mee te doen. Zelfs het zingen van volkomen onbekende klanken maakte het bewegen vloeiender en soepeler. Dat is een grappige ervaring. Zo gingen we een tijdje door om de basisoefening te leren en van daaruit begonnen we aan de basispas. Daarvoor gingen we in twee rijen naast elkaar staan en maakten op de muziek, al meezingend de basispas. Het plezier nam toe. Vooral toen we in het Nederlands in het ritme van de pas zinnen gingen zingen en zo als het ware de 'leiding' van de groep konden nemen en aan elkaar doorgeven.

Na de basispas kwamen er ook armbewegingen bij. We vervielen al snel in onze 'disco dansbewegingen', maar werden daarin gecorrigeerd. Bij het oerdansen gaat het om subtiele bewegingen en niet, zoals ik eigenlijk had verwacht, om hard stampen op de grond en heftige bewegingen maken. Het bewegen gaat heel lichtvoetig en eigenlijk moet je geen overtoellige bewegingen maken, want die verstoren het voelend bewegen.

Het was heel boeiend om Anneke tijdens het instructie geven te volgen. Ze bewoog zich voort midden tussen de rijen, ging dan tegenover je staan, danste even mee, taste als het ware je persoonlijkheid af en gaf dan gerichte aanwijzingen. Daardoor dansten we steeds meer zo dat het bij onszelf paste. We kregen er steeds meer plezier in, werkten er hard aan. Het was duidelijk dat we ons heel anders bewogen dan in het begin. Hoewel we samen dansten en zongen, had toch iedereen, zelfs in de basispassen, zijn eigen stijl. Ik begon nu ook haar bedenkelijke blik te begrijpen, want het

werd steeds warmer en warmer en alle overtollige kleding ging uit. Na de basispas kwam er nog een veel ingewikkelder pas, waar we als groep allemaal tegelijk in konden dansen. Ik raakte voortdurend verstrikt in richting en passen en sprongen, maar niettemin was het een heel leuke ervaring. De tijd vloog om en we moesten stoppen. In een hele vrolijke stemming gingen we uiteen en ik moet zeggen, het smaakte naar meer!

Dynamische meditatie

Aangezien ik me bij het woord meditatie iets voorstel waarbij vanuit een diepe rust en stilte gepoogd wordt je gevoel naar binnen, dan wel naar buiten te richten, maakte alleen de term 'dynamische' meditatie mij al nieuwsgierig. "Hoe kun je nu dynamisch stilzitten?", vroeg ik mij af. 'Stilzitten' was er ook niet bij, dat werd al duidelijk voordat de les begon. Eva (Huisingh), die dit onderdeel verzorgde, had een stapel trainingsbroeken en shirtjes meegenomen en adviseerde die aan te trekken, daar het er warm zou toegaan.

Dynamisch was het van begin tot eind. Ademhaling gekoppeld aan springen, expressieve lichaamsbeweging, dynamische houding en vrije dans volgen elkaar op. Soms gecombineerd met stemgeving en het geheel functioneel onderbouwd en geleid door muziek.

Puur lijfwerk en weer eens een heel andere manier om je energie vrij te maken en dieper door te dringen in je emoties. Bezig zijn met het gevoel in je lichaam, met name in je bodem en wat daarin kan veranderen. Voor mij was het duidelijk dat je hiermee meer inzicht kunt krijgen in je eigen gevoelens en bij jezelf naar binnen kunt gaan. Ik heb het ervaren als een waardevol onderdeel van de workshop en vond het plezierig om te doen.

Zo was de dag snel omgegaan. Wat fijn dat we een voorbereidingscommissie hebben die ons op deze manier met 'aanverwante' methodieken laat kennis maken. Leuke manier ook om zo een thema uit te werken. Bedankt VC en we kijken uit naar de volgende workshop!

Adressen:

Centrum voor Intuïtieve Ontwikkeling (C.I.O)
Leidseweg 127, Utrecht Tel.: 030-949055

Oerdans: Anneke Wittermans
Lammerschansweg 105, 2313 DL Leiden. Tel.:071-143610

Kort nieuws

Afscheid van Willem Pollmann-Wardenier

Op 18 november 1989 heeft Willem Pollmann afscheid genomen als rector van de Academie voor Haptonomie en Kinesionomie te Doorn. Zij blijft de komende tijd nog wel colleges geven.

Het afscheid vond plaats op de Academie in Doorn waar zij haar carrière als rector in feite begonnen is. In die functie heeft zij de ontwikkeling van de Academie voor een groot deel bepaald met het bestuur naast en boven haar.

Namens het bestuur opende Jan Dijkhuis, de voorzitter, de bijeenkomst met een korte terugblik op de geschiedenis van Willem Pollmann. Deze begint bij de opleiding van Frans Veldman waar zij als één der eersten bij betrokken was. In feite was zij de eerste haptotherapeute pur sang (geen fysiotherapeut).

Via Rotterdam, waar de opleiding een stichting werd en Willem als staflid en docent werkzaam was, is zij uiteindelijk rector van de Academie geworden. Dat is een roerige tijd geweest met financiële problemen voor de opleiding

en naast een goed samenspel met het bestuur, ook vele conflicten, aldus Jan Dijkhuis.

Speciaal voor deze gelegenheid was ook Dr. Musaph, psycholoog en medisch sexuoloog, uitgenodigd. Hij hield een feestrede over de tastzin en liet een videoband zien met als thema: de huid als communicatie orgaan.

In het tweede deel van deze bijeenkomst werd de nieuwe rector geïntroduceerd: Mieke de Wolf. Zij is in feite al enkele maanden als zodanig werkzaam, maar werd bij deze gelegenheid officieel door het bestuur, bij monde van Jan Dijkhuis, benoemd. Elders in dit blad vindt u een uitgebreid interview met haar.

Ook Mieke de Wolf memoreerde in haar speech de na een enthousiaste start, moeilijke financiële tijd die de opleiding van Doorn achter de rug heeft. In de herinneringen die zij aanhaalt komt naar voren dat zij altijd onder de indruk is geweest van de colleges die Willem Pollmann heeft gegeven. Zij is blij dat Willem het rustiger aan kan doen. Als herinnering aan de overnachtingen bij Willem biedt zij haar een flesje

Chanell aan voor in het bad.

Namens de staf en docenten bieden Mieke de Wolf en Peter Zwiers Willem een collier met granaten aan. Granaten staan voor Kracht en Macht.

Het laatste woord is voor Willem zelf, waarin ze eigenlijk een stukje college geeft in een sfeer, zoals ze zelf zegt, 'om mee te beleven'. Feest kan je vieren als je gezamenlijke herinneringen hebt en een gezamenlijk perspectief.

Na deze bijeenkomst was er nog een geanimeerde receptie die iedereen de gelegenheid gaf om persoonlijk afscheid te nemen van Willem en ook anderen weer te zien en te spreken.

Hopelijk zal Willem nog de tijd en inspiratie vinden om meer van haar ideeën en meningen op papier te zetten en te publiceren. Ik denk dat zij dat heel goed kan en dat de haptonomie daar veel behoefte aan heeft.

Dit was een afscheid van haar als rector, maar hopelijk niet als geïnspireerd en gewaardeerd lid van de haptonomische gemeenschap.

Michiel Reinders

Nieuwjaarsreceptie

Op 18 januari hield het bestuur van de vereniging haar nieuwjaarsreceptie, voorafgaand aan een conferentieavond. Onder het genot van een drankje en een

smakelijk buffet(je) wisselden een gezellig aantal leden goede wensen uit, daarin voorgegaan door de voorzitter. Een prijzenswaard idee van het bestuur en zeker voor herhaling vatbaar. Wellicht kan een volgende keer de plaats van handeling gecombineerd worden met de plaats van de conferentieavond, zodat nog meer leden elkaar kunnen ontmoeten.

Ton Bergman

Internationaal congres

Geduldig wachtend op mijn beurt, lees ik wat tijdschriften bij de tandarts. Valt mijn oog plotse-ling op het volgende: Haptonomen bijeen in Parijs. Ik bekijk het blad, het is 'Arts en auto' (Arts & Auto, jaargang 55, 7 dec.). Het stukje gaat over het eerste internationale congres dat gehouden wordt op 13 en 14 oktober 1990 in Parijs. Op de agenda staan onderwerpen als de haptonomische perinatologie, begeleidingspsychologie en hapto-obstetrie, filosofische, pedagogische en psychologische aspecten van de haptonomische mensbenadering, resultaten van studie en onderzoek ten aanzien van de neurofysiologie van de haptonomische gedrags-en contactfenomenali-teit. De voertalen van het congres zijn Engels, Duits en Frans. Voor

informatie kunt u de Hr. F.R.
Veldman benaderen,
Schoonenburgseweg 31
te Overasselt.

Ingrid Ram

Ledenvergadering

Op 15 maart aanstaande wordt in Utrecht weer een algemene ledenvergadering gehouden. Op de agenda staan:

1. opening door de voorzitter

2. mededelingen van bestuur en leden
 3. vaststelling verslag van de jaarvergadering van 18 mei 1989
 4. vaststelling jaarverslag bestuur en secretariaat
 5. vaststelling financieel. VERSLAG 1989 en begroting 1990
 6. jaarverslag van de voorbereidingscommissie
 7. bestuursverkiezing en kascommissie verkiezing
- Wij hopen daar iedereen weer te ontmoeten.

de redactie

Wees mijn vriend
ik zal je niets doen
je niet in een portretlijst zetten
ik zal je langs de landweg
een eindweegs verder brengen
ik laat de lakens liggen
en ik verzorg de boomgaard
voor als je weerkomt
maar als de deurklink niet beweegt
zal ik niet dwaas zijn
en buiten uit gaan zien
of er ook vreemdelingen langs gaan
maar ik zal zeggen
ik heb een vriend, een vriend
die soms voorbijkomt

J.C.T.M.Tom

Ingestuurd door Ton Bergman

Woordenschat

In een radioprogramma hoorde ik een verloskundige zeggen: „ik spreek liever niet van patiënten, dat klinkt zo ziek en cliënten vind ik te afstandelijk, ik spreek liever van mijn mensen". Grappig eigenlijk, het niet voldoen van bestaande woorden leidt tot nieuwe woorden of herwaardering van oude. Als taal de ontwikkeling van de maatschappij volgt en uiting geeft aan wat er leeft, dan heeft het verschil mens-client-patiënt een diepere betekenis. Hoe was het ook al weer?

Eerst waren er in de hulpverlening alleen maar patiënten. De hulpverlening was toch voornamelijk medisch. Toen kwam het woord cliënt opdagen. Geen toeval, dat het samenviel met het ontstaan van de maatschappelijke hulpvraag en -verlening. Voldeed patiënt niet?

Het betekent in oorsprong 'de lijdende, de ondergaande, maar ook de geduldige'.

Er voor in de plaats kwam, moest komen — men werd op het woordgebruik beoordeeld — cliënt. In oorsprong betekent dat 'de horige, de smekeling, maar ook de vooroverbuigende'. Dat lijkt op het eerste gezicht dus niet zo'n goede vervanging. Cliënt echter heeft een vreemde reis door de taal gemaakt. De cliëntèle van de deftige modezaak, de klanten van de bakker hebben taalkundig dezelfde oorsprong. In dat gebruik kun je je zelfs afvragen wie nu de vooroverbuigende was, de horige. De cliënt of de leverancier.

Op die reis door de taal werd het woord ineens de vervanging voor de lijdende. Of was de lijdende teveel de ondergaande geworden, de geduldige? Is dat wat de taal ons laat horen? Iemand die lijdende is, mankeert wat, mist wat. Miste hij of zij wellicht het mede-lijden en moest hij of zij daarom alles maar ondergaan? Voelden de patiënten misschien dat ze daardoor horig werden en voorovergebogen? Paste het woord cliënt daarom beter en kwam het in zwang?

Onze woordenschat (wat een rijk woord) is altijd voldoende om uitdrukking te geven aan wat ons bezielt. En zijn er geen woorden dan is er altijd nog het zwijgen, het luisteren naar ons eigen hart. Voor we anderen beoordelen op hun taalgebruik, moesten we maar eens even stil worden en ons afvragen of onze patiënten ziek van ons worden en onze cliënten horigen. Laten we zelf maar eens vooroverbuigen en nadenken over 'de mensen' die zich aan ons toevertrouwen.

Agenda 1990

MAART

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
15	Rest. Hoog-Brabant ¹⁾	Algemene ledenvergadering Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	20.00

APRIL

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
5	Rest. Hoog-Brabant ¹⁾ Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	De samenhang tussen de psyche en het bewegings- gedrag van de mens. Lezing door Niek Brouw	20.00 Introducés welkom.

MEI

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
10	Rest. Hoog-Brabant ¹⁾ Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	Psychomotoriek Lezing van Dr.I. Baardman	20.00 Introducés welkom

-
- 1) Er zijn parkeergarages onder het gebouw, parkeermunten voor de gehele avond zijn à f5,- verkrijgbaar bij de receptie. Dit geldt voor alle avonden in Restaurant Hoog-brabant.

SEPTEMBER

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
20	Rest. Hoog-Brabant ¹⁾ Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	conferentieavond thema volgt	20.00

NOVEMBER

	PLAATS	ACTIVITEIT	TIJD
8	Rest. Hoog-Brabant ¹⁾ Brabantzaal Hoog-Catharijne in Utrecht	conferentieavond thema volgt	20.00

Ingezonden brieven

Voelbare 'Vereniging' voor Haptonomie

De workshop van 4 november 1989 ligt me nog vers in het geheugen...

Een bijzondere dag.

Sfeervol, interessant, vol zorg, gedurfd, inspirerend, blij en levend.

Haptonomie in optima forma.

Verbondenheid op vele fronten.

Open leiding. Benadrukking van de durf in de mens door te mogen zijn zoals je bent.

Hoogtepunt voor mij was het 'Dossier Tamal' van de theatergroep Steil.

Wat konden we veel leren van de helderheid van deze kunstenaars.

Relatie tussen kunst en kunde.

Belangrijk dat we die link leggen.

Het geheel nodigde uit tot stilte en in stilte kun je waarnemen en laten gebeuren. Daardoor hou je het leren speels, waardoor moed en kracht zich kunnen ontwikkelen.

Dat dit alles mogelijk is..vermaak, samen zijn, leren..leven in open verwondering...

Hulde aan organisatoren, hulde aan themaverzorgers, hulde aan collegae, hulde aan het buffet!

Ik was zeer onder de indruk en hoop me nog vaak zo 'verenigd' te kunnen voelen.

Olga van den Berg-Hasenbos
22 januari 1990

Reactie op brief van Eva Jansen uit HC-1

Er is moed voor nodig om in het eerste nummer van Haptonomisch Contact een brief met deze inhoud en strekking te plaatsen. Het siert u. Doordat aan het eind van de brief mijn naam valt, heb ik besloten een reactie te geven. Weliswaar is zwijgen goud, doch deze stelling gaat niet altijd op. Allereerst op pagina 16 regel 11, 12 en 13 is een correctie op zijn plaats. Een zin die goed begint met 'Helaas' moet zijn 'Helaas bleek Ted op het laatste moment verhinderd te zijn'. De avond voor haptotherapie te Utrecht op 14 september jl. is aan mij zonder

uitnodiging voorbij gegaan. Uit de ingezonden brief blijkt dat de avond meer chaos heeft gebracht dan oplossingen en dat is, zeker bij zo'n grote opkomst, spijtig. Wat doen wij met elkaar als blijkt dat een outsider reageert? Deze reactie is naar mijn gevoel doorspekt met kwaadheid. Versta mij niet verkeerd. Het is een terechte kwaadheid die voelbaar ontstaan is uit waardering voor de haptonomie.

In een paar regels wordt de avond haarscherp gekarakteriseerd. Natuurlijk zullen we allen op deze brief anders reageren.

Mijn hoop en vurige wens is dat al onze reacties of ze nu instemend of afkeurend zijn, neergelegd worden en bespreekbaar blijven. Beweging in de haptonomie is een groot goed. Ik hoop dat deze reactie van Eva Jansen niet leidt tot afbraak. Dat zou de haptonomie meer kwaad dan goed doen.

Met vriendelijke groet,

Ted Troost

klaagde therapeut in het bijzijn van twee collega-therapeuten (indien door de klaagster gewenst)". Welnu, ik zou als klaagster allesbehalve behoefte hebben aan nog meer therapeuten in deze situatie. Ik zou graag mensen uit mijn eigen 'kamp' naast mij willen weten zoals ervaringsdeskundigen, vrouwen van de Stichting Tegen Haar Wil en een vriend of vriendin. Als dan de aangeklaagde evenzo kan zorgen voor de eigen — evenzodige — steun, dan pas kan er sprake zijn van een gelijkwaardigheid van uitgangspositie. Als dan ook nog het treffen niet op de praktijk of de opleiding plaats vindt, maar op een voor beiden neutraal terrein, dan komen we nog meer in de goede richting. Ik hoop dat mijn reactie serieus kan worden genomen en als suggestie door de betrokkenen zal worden overgenomen.

Frits Kuin,
psychomotorisch therapeut
3 februari 1990

Klachtenbehandeling

Bij lezing van uw eerste uitgave werd ik getroffen door de handelswijze van de opleidingen inzake klachten tegen sexueel geweld zoals aangegeven door W. Pollmann. Ik citeer: „het samenbrengen van klaagster en aange-

OPROEP

Oefengroepen, bestaan die nog?

Tijdens de opleiding Haptonomie werden en worden steeds oefengroepen opgericht door mensen die samen bezig zijn het verworvene toe te passen en van elkaar te leren.

Bezig zijn in een groepje heeft veel voordelen en weinig nadelen. Eén bekend nadeel is dat de groepen doorgaans een kort leven beschoren is. Men loopt vast in het vinden van nieuwe uitdagingen en mist nieuwe impulsen om door te gaan. In harmonie gaat men uiteen en dat was het dan.

Toch zijn er groepjes bezig. Groepjes die wel nieuwe plannen hebben en die samen uitwerken. Groepjes die wellicht behoefte hebben aan nieuw bloed en nieuwe ideeën.

De redactie van dit blad begint er niet aan een inventarisatie te maken van zulke groepen. De ervaring heeft geleerd dat dat veel vragen en weinig antwoorden oplevert. Het is onze taak niet, wiens taak wel?

Toch komen we met een oproep:

- Oefengroepen, die redelijk tot goed lopen, die nog steeds
- een uitdaging vinden in het met elkaar bezig zijn rond de
- haptonomische fenomenen èn....
- die open staan voor uitbreiding van de groep
- vragen wij een adres aan de redactie te zenden zodat
- wij contact met u kunnen opnemen voor verdere informatie.

Deze oproep geldt ook voor groepen die zich bezig houden met zeer gespecialiseerde onderwerpen.

Opsturen aan:

Redactie Haptonomisch Contact
D'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag

Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

AANMELDINGSFORMULIER

Naam: _____ man/vrouw

Adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Beroep: _____

Opleiding haptonomie afgerond in 19..... te

meldt zich aan bij de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie als
(s.v.p. aankruisen wat van toepassing is):

- Gewoon lid
- Aspirant lid, studierend aan de opleiding voor Haptonomie
te
- Belangstellend lid

Dit formulier volledig ingevuld opsturen naar:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29
7414 HZ Deventer

De kosten van het lidmaatschap zijn inclusief toezending van het
tijdschrift en bedragen f90,- voor 1990.

Wilt u met betalen wachten totdat u een accept-giro toegestuurd krijgt.

db

Datum: _____ Handtekening: _____

Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

MUTATIEFORMULIER

Naam: _____ man/vrouw

Vorig adres: _____

Nieuw adres: _____

Postcode: _____ Plaats: _____

Datum van wijziging: _____

Heeft zich aangemeld (s.v.p. aankruisen wat van toepassing is) als:

- Gewoon lid
- Aspirant lid
- Belangstellend lid

en wil dat veranderen in

Zegt het lidmaatschap op met ingang van.....
(s.v.p hieronder de reden vermelden)

Dit formulier volledig ingevuld toezenden aan:

Secretariaat van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie
De Otter 29, 7414 HZ Deventer

X
db

Datum: _____

Handtekening: _____

HET HOE EN WAT VAN BIJDRAGEN AAN DIT BLAD

Op deze bladzijde kunt u alle gegevens vinden over de kopij voor dit blad. Als er toch nog onduidelijkheden zijn, dan kunt u contact op nemen met Mia van Luttervelt, telefoon: 070 - 500019. Zij beheert het secretariaat van de redactie.

- Voor de leesbaarheid en het verwerken van de tekst is machineschrift zeer gewenst. Kopij, getypt en indien mogelijk op diskette, kan worden gezonden naar de redactie van het tijdschrift. De redactie behoudt zich het recht voor kopij in te korten of niet te plaatsen. De sluitingsdata voor de kopij voor de volgende nummers zijn 11 april en 17 juli 1990.
- Een meer technisch verhaal (als u werkt met een tekstverwerker) met richtlijnen voor auteurs kunt u aanvragen bij het redactiesecretariaat.
- Hoe oorspronkelijker hoe liever. We willen graag weten wat uw ervaringen zijn in het haptonomisch werken; uw goede ervaringen, uw mislukkingen, frustraties, valpartijen en wat u maar wilt delen met anderen.
- Sommigen drukken hun gevoelens gemakkelijker uit in een gedicht, ook deze zijn van harte welkom.
- Als u citeert – omdat een ander het al mooi geschreven heeft – dan graag vermelding van de naam van de oorspronkelijke auteur en de plaats waar u het citaat vond.
- De redactie beoordeelt artikelen, behalve op goed taalgebruik, ook inhoudelijk. Relevantie, relatie met haptonomische aspecten en openheid zijn de belangrijkste criteria. Wanneer nodig, zal de redactie haar redenen duidelijk maken.
- Bij ingezonden brieven en commentaren dient u zicht te realiseren, dat dit een driemaandelijks tijdschrift is. Uw stukken hoeven geen 'eeuwigheidswaarde' te hebben, maar de tijd slijt.
- Voor suggesties en opmerkingen staan wij altijd open.
- Wellicht ten overvloede zij vermeld, dat die bijdragen, die niet voorzien zijn van naam en adres van de auteur – hoe briljant misschien ook – niet voor publikatie in aanmerking komen. Publikatie van anonieme brieven is uitsluitend mogelijk indien naam en adres van de auteur bij de redactie bekend zijn.

Haptonomisch Contact

Tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie

- Redactieadres : d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag
- Redactie : Ton Bergman, hoofdredacteur
Mia F.W. van Luttervelt, secretariaat
Michiel Reinders, financiën
- Grafische vormgeving : Ingrid Ram,
Kwarts Pers- en Productiebureau, Delft
- Omslagontwerp : Ton Bergman
- Lidmaatschap Vereniging : De contributie voor 1990 bedraagt f 90,-
per jaar, met inbegrip van toezending van
het tijdschrift.
- Gironummer : 5124312
Bankrelatie : Amrobank,
Rekeningnummer: 498982009,
beide ten name van de penningmeester
van de Nederlandse Vereniging voor
Haptonomie, te Deventer, onder vermelding van: lidmaatschap.

Haptonomisch contact verschijnt vier keer per jaar en bevat oorspronkelijke artikelen, boekbesprekingen, verslagen van bijeenkomsten en alle andere artikelen, die hetzij de algemene grondslagen van de haptonomie representeren, dan wel daaraan gerelateerd kunnen worden, alsmede artikelen die de meningsvorming over haptonomie en de toepassingen daarvan bevorderen; berichten uit en over de vereniging.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voor bibliotheken en andere instellingen kost een abonnement zonder lidmaatschap f50,-. Een present exemplaar is op aanvraag verkrijgbaar.

